

O ARCHEOLOGICKÝCH PAMÁTKÁCH, REHABILITACI PRŮZKUMŮ A MÍRNÉ PROSPERITĚ

PHDR. ZDENĚK DRAGOUN

Vyslovíme-li obrat průzkumy památek, poskytujeme značně široké pole nejruznějším představám jak co do náplně pojmu památky, tak i chápání termínu průzkumy. Ty nejčastější směřují pak ke stavebně historickým průzkumům stavebních památek, ale zrovna tak je možné vidět pod těmito slovy i paleografická zkoumání listin nebo rentgenologické či jiné rozbory maleb a mnoho dalších variant. Ty méně samozřejmé se zatím v tomto časopise příliš neobjevily (ne snad proto, že by byly odmítány, ale protože prostě nebyly předloženy). Z široké škály možností se od počátku v náplni časopisu objevují památky archeologické a jejich výzkumy či průzkumy. Těm bych chtěl věnovat následující zamyšlení.

I když samozřejmě spadají mezi památky jako takové, je třeba si u nich uvědomovat určité zvláštní rysy. Především je to jejich častá nenápadnost, která nezřídka může vést k jistému podceňování. Kolikrát se již archeologové setkali s přesvědčováním, že v místech uskutečněných výkopů se vůbec nic nenašlo. Pod oním „vůbec nic“ se pak skrývala absence zdí, hrobů, mincí či jiných nápadných nálezů. Přitom převaha archeologických objevů spočívá v odkrytí různých prehistorických či historických vrstev nebo zásypů objektů a vyzvednutí drobných, většinou neatraktivních nálezů z nich, tedy v očích laika (a občas i alespoň trochu poučeného badatele z příbuzného oboru) jen v nezajímavých rozdílech trochu se navzájem odlišující země. Tento fakt má samozřejmě celou řadu dopadů, ale ten nejmarkantnější z nich je ten, že na rozdíl od jiných památek zůstává naprostá většina archeologických památek neidentifikována a předem neevidována. Samozřejmě lze jejich výskyt s větší nebo menší pravděpodobností předpokládat (zejména jádra historických měst jsou místy, kde absence těchto památek je naprosto výjimečná), a proto je nutné na jejich existenci být neustále připraven. Tato příprava a snaha po maximálním podchycení většiny možností narušení archeologických památek je právě tou oblastí, v níž se v poslední době situace podle mého názoru výrazně zlepšila. Jestliže se před několika roky odhadovalo, že archeologové se dozvědí zhruba o pěti procentech případů narušení archeologických památek, pak dnešní odhad bych směřoval již alespoň ke čtvrtině takových případů s tím, že existují místa (např. Olomouc, Brno, Praha), kde patrně dokonce přesahují 75%. Tento vývoj souvisí se zřizováním specializovaných organizací, ústavů archeologické památkové péče, jejichž síť je ovšem třeba dokončit tak, aby plošně pokrývala celé území našeho státu. Prozatím plní jejich funkci i některá více či méně samostatná oddělení některých muzeí (Hradec Králové, České Budějovice a zřejmě nejlépe Plzeň). V uvedeném vývoji hraje značnou roli i fakt, že náklady archeologického výzkumu by měli nést převážně stavebníci. Ne zcela jednoznačná formulace této partie památkového zákona umožňuje ovšem v tomto směru různé výklady, z nichž ten, který vzalo za svůj Ministerstvo kultury ČR, je právě takovým výkladem, který tuto povinnost stavebníkům ukládá v menší míře. Jako reakce na stále se zvětšující procento investorů, odmítajících nést tyto náklady, byl při MK ČR zřízen speciální fond, který ovšem prakticky okamžitě přestal postačovat. Dochází tak ke stále větším finančním nárokům vůči státu i k nárůstu zatížení ministerského aparátu při rozdělování tohoto fondu. Podle mého přesvědčení je nutné postupovat důsledně ve snaze o maximální účast stavebníků na financování záchranných archeologických výzkumů. Tento postup může totiž nejen snižovat přidělování státních peněz, ale může vést i k zachování většího množství autentických archeologických terénů tím, že stavebník bude nucen k efektivnímu zvažování svých zásahů do země s ohledem na jejich finanční náročnost. V tomto duchu byla koncipována archeologická partie bohužel odsunutě novely památkového zákona. Nenovelizovaná sankční ustanovení tohoto zá-

kona přinášejí nejen v archeologické oblasti stále větší a větší škody na našem památkovém fondu. Za zcela oprávněný a logický považuji přístup, který se dá charakterizovat slovy "Kdo ničí, ten platí".

Jiným specifikem archeologického zkoumání je fakt, že archeologický objekt (a to je podstatný rozdíl od zkoumání stavebně historického, s nímž bývá leckdy srovnáváno) je tímto zkoumáním většinou nenávratně ničen. Proto je kladen takový důraz na dokumentaci terénního výzkumu, které by v optimálním případě měla umožnit dokonalou rekonstrukci nálezů a především jeho nálezových okolností, které jsou nejdůležitější pro jeho interpretaci a které vlastně dodávají nalezené starožitnosti hodnotu historického pramene. Důkladná dokumentace spolu se značným množstvím při archeologickém výzkumu objevených předmětů pak vedou k další, ve srovnání s příbuznými obory rovněž kontrastní odlišnosti, kterou jsou enormní časové nároky na komplexní zpracování výsledků výzkumu. Právě v období současné ohromné stavební konjunktury v jádrech našich historických měst je to fakt, který staví archeology před dilema, které většina z nich řeší odkládáním důkladného zpracování výzkumů a zvláště ti letitější z nich (vím dobře, o čem mluvím), se dostávají do velmi nezáviděníhodných skluzů. A na tomto místě upozornění některým pracovníkům památkové péče - pakliže určité stavebníkovy záměry nejsou řešitelné v památkovém objektu od přízemí nahoru, nenavrhněte je automaticky umístit pod zemi. I underground má své problémy.

Řešení výše uvedeného dilematu? V zásadě dvojí. Buď prostě učinit z archeologických výzkumů záležitost kvalifikovaného odborného výběru s tím, že některá místa budou sledována jen zběžně nebo vůbec ne (s nutností řešit množství s tím spojených problémů od odborných po etické), nebo se daleko intenzivněji zaměřit na ochranu archeologických terénů a snažit se maximálně omezovat zásahy do nich. Tuto cestu je zřejmě nutno důkladněji prošlapávat.

V této souvislosti mi dovozte malou úvahu etymologického rázu. Jistě jste si již povšimli, jak všichni archeologové lpějí na termínu „výzkum“ proti běžně mezi památkáři užívanému „průzkumu“. Určitě to není přikládání větší váhy své práci, když použitý termín budí dojem něčeho významnějšího či důkladnějšího. Jsem přesvědčen, že v používání tohoto termínu se kromě jiného odráží (většinou spíše intuitivně) právě jeden z výše uvedených rozdílů. Stavebně historický průzkum totiž nechává podstatu památky autentickou, zatímco po leckterém archeologickém výzkumu zůstává památka zcela „vyzkoumána“, tak jako se například v doslovném slova smyslu blíží palec sochy svatého Petra ve vatikánském chrámu aktivitou návštěvníků svému totálnímu „vyhlazení“. A tak je třeba se zamyslet v současnosti nad jakousi rehabilitací archeologických průzkumů. Průzkumů ve smyslu nezbytných zkoumání těch nezbytných zemních zásahů, vyvolaných nejčastěji stavební aktivitou. V žádném případě se tím nechci odříkat opravdových archeologických výzkumů - ty ovšem musejí být odpovídajícím způsobem připraveny a prováděny s jasným cílem a v dostatečném čase. Dnešní hektická doba ovšem takovým výzkumům příliš nepřeje.

S tím ovšem souvisí i otázka vztahu památkáře k dobám nejružnějších rozkvětů. Právě probíhající podnikatelský a stavební boom se od těch minulých liší zřejmě jenom tím, že silně kontrastuje s předchozím obdobím „neboomovým“. Při letošní delší návštěvě Řezna jsem si nad množstvím dochovaných středověkých památek uvědomil, jak ztráta určitého předního postavení může být z jiných hledisek přínosná. A stal jsem se nemírným zastáncem mírné prosperity jako stavu, který umožňuje udržovat objekty ve funkční i estetické podobě, který dokáže realizovat vyslovené potřebné stavby a který jen zcela výjimečně realizuje monstrózní výstřelky jako pomníky svým stavitelům. Takový stav je samozřejmě prospěšný všem druhům památek. A jsem pevně přesvědčen, že nejen jim.

